

Uluslararası Sınavlarda Başarılı Ülkeler ve Türkiye'nin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Tasarım Boyutu Açısından İncelenmesi

Yasin DOĞAN¹ & Osman TUĞ²

¹Adıyaman Üniversitesi, Türkiye

²MEB, Türkiye

Gönderilme Tarihi: **Kasım 2017** Kabul Tarihi: **Aralık 2017**

Özet:

Bu çalışmada, uluslararası sınavlarda başarılı ülkelerdeki ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitapları tasarım boyutu açısından incelenmiştir. Araştırmanın sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tasarımsal eksikliklerin giderilmesine ve bu alanda yapılacak çalışmalara katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Araştırma, doküman incelemesi yoluyla betimsel tarama yapılarak incelenmiştir. Uluslararası ölçekte eğitim araştırmaları yapan kuruluşlar tarafından ortaya konan PISA ve TIMSS gibi raporlardan hareketle eğitimde üst sıralarda yer alan ülkelerden ve Türkiye'den maksimum çeşitlilik açısından çalışma grubu oluşturulup bu ülkelerin 12-14 yaş grubuna hitap eden sosyal bilgiler ders kitapları tasarım boyutuyla ele alınmıştır. Bu ülkeler, ABD, Kanada, İsveç, Almanya, Japonya, Singapur, Finlandiya, Fransa, Danimarka Polonya ve Türkiye'den oluşturulmuştur. Örneklemi oluşturan ülkelerin sosyal bilgiler ders kitaplarından elde edilen veriler Alpan (2004) tarafından geliştirilen 32 maddeden oluşan görsel tasarım ilkeleriyle (görsel öğelerin tasarımı, sayfa tasarımı, kapak tasarımı ve üretime yönelik dış yapı özellikleri) 3'lü dereceleme ölçeği (Oldukça Uygun, Uygun, Yetersiz) kullanılarak toplanmış ve analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında PISA ve TIMSS'te üst sıralarda bulunan ülkelerin sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine göre incelenmesinde farklılık gösterdiği, bu uluslararası kuruluşların sınavlarında ortalamanın altında puan alan Türkiye'nin ise sosyal bilgiler ders kitabının görsel tasarım öğelerine göre incelenmesinde daha iyi bir sonuç aldığı görülmüştür. Araştırmanın sonuçlarına göre örneklemi oluşturan ülkelerden Singapur ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitapları görsel tasarım öğelerin üç tanesinde iyi sonuç alıp 'üretime yönelik dış yapı özelliklerinden' yetersiz düzeyde sonuç alması maliyeti artırıcı etmenlerden kaçınmış oldukları sonucuna ulaşılabilir. Yine araştırma dahilindeki ülkelerden Finlandiya, Japonya ve Singapur'un uluslararası ölçekte eğitim araştırmaları yapan kuruluşlardan yüksek puan alıp 'görsel tasarım öğelerinden' üst düzey bir puan alamadıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler ders kitapları, görsel tasarım, tipografi.

Abstract

In this study, successful countries and Turkey's social studies textbooks were examined through the design dimension in international exams. This study is considered to remove the schematic deficiencies of Social Studies course books and to make contribution to the studies in this field. The research is analysed through a descriptive scan by a document review. Based on the reports of organizations such as PISA and TIMSS, which conduct research on international scale, a working group has been established in terms of maximum quality from the countries in the upper education and Turkey and the Social

*Sorumlu Yazar E-mail: doganyasin_55@hotmail.com

Orcid ID:

**Bu makale, Adıyaman Üniversitesi, Osman Tuğ tarafından Yasin Doğan'ın danışmanlığında Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde aynı adla kabul edilen yüksek lisans tezinin bir bölümünden türetilmiştir.

Studies course books addressing the 12 – 14 age group of these countries are dealt with in the dimension of design. These countries are formed of the USA, Canada, Sweden, Germany, Japan, Singapore, Finland, France, Denmark, Poland and Turkey. The data obtained from the Social Studies course books of the sample countries is analysed by using Rating Scale (Rather suitable, Suitable, Inadequate) and Visual Design Principles which is developed by Alpan (2004) and is consisted of 32 items (Design of visual items, Page design, Book cover design, Exterior structure properties for production). When the results of the research are examined, it has been seen that the top countries in the PISA and TIMSS differ in Social Studies course books according to the visual design principles and Turkey, which scored below the average in the examinations of these international organizations got a better result when the Social Studies course book was examined according to the visual design documents. According to the findings of the research, Singapore and Turkey, in the sample countries, getting a good result in three of the visual design items and the poor result from 'Exterior structure properties for production' show avoiding cost – enhancing factors. Finland, Japan and Singapore have also been found to be able to score high points on the international educational research institutes and not receive a high point on the 'Visual design items'.

Keywords: social studies textbooks, visual design, typography,

GİRİŞ

Bilgiyi öğrencilere aktarmada ve öğretmede en çok tercih edilen materyallerin başında ders kitabı gelmektedir. Hayta (2003)'e göre eğitim sürecinde birbirinden farklı kullanılan öğretim materyalleri içerisinde kitaplar vazgeçilmez en temel öğretim materyalidir. Böyle önemli bir işlevi üstlenmiş olan ders kitaplarının amacına hizmet edebilmesi için birtakım yeterliklere sahip olmaları gerekmektedir. Ders kitabının içeriği öğrencilere kazandırılacak bilgilerden oluşurken bu bilgileri öğrenciye öğretmede etkili olan faktörlerden biri de ders kitabının tasarım boyutudur. Sınıf düzeyine göre ve öğrencilerin gelişim çağları dikkate alınarak görsel açıdan zenginleştirilmiş ders kitapları eğitimin kalitesini artırabilir. Bir ders kitabının içeriği ne kadar iyi ve önemli olursa olsun eğer bu ders kitabının görsel tasarımı iyi değilse öğrencilerin kazanımlara ulaşması da güç olacaktır (Necmi ve Eşgi; 2008).

Eğitimde gelişmiş ülkelere bakıldığında insan kaynaklarını iyi yönettikleri görülmektedir (Arabacı, 2011:111). Ülke ihtiyaçlarına göre yetiştirilen nitelikli insan gücünün iyi bir eğitimden geçmesi gerekmektedir. Bu eğitimin okulda gerçekleştirilen kısmında kullanılan öğretim materyallerinden biri de ders kitaplarıdır. Bir ders kitabının güçlü olması gereken yönlerinden biri de tasarım boyutudur. Bu nedenle eğitim açısından gelişmiş ülkelerin sosyal bilgiler ders kitaplarının tasarım boyutu incelenmiştir. Ders kitaplarının insan yetiştirmedeki çok boyutluluğu ve işlevselliği, devletlerin toplumsal düzen oluşturma ve milli menfaatleri doğrultusunda ülke vatandaşı yetiştirme konularında ders kitaplarına ağır sorumluluklar yüklenmiştir. Bu nedenle ders kitapları hazırlanırken öğrencilere istenilen becerileri kazandırmak için amaca hizmet edecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Ulusoy (2008)'e göre “ders kitapları ve öğretim materyalleri eğitim sistemlerinin vazgeçilmez parçasıdır. Zamana, mekâna, bilimsel teknolojik gelişmelere göre eğitim alanında kullanılan materyaller de değişir ve gelişir.” Ders kitapları her ülkenin milli menfaatleri doğrultusunda oluşturulan öğretim programlarıyla amaca ulaşılabilmesi için düzenlenen eğitim materyalleridir. Ülkemiz Milli Eğitim Bakanlığı, ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliğine göre bakanlığa bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak ders kitabı ve kullanılacak araç gereç ve materyalin Türk milli eğitiminin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak hazırlanması gerektiğini vurgular (MEB¹). Eğitim öğretim planı

doğrultusunda ilgili hizmet birimi veya yayınevinde hazırlanan taslak ders kitapları ücret karşılığı ön incelemeye verilir. Taslak ders kitabı ön incelemeden geçtikten sonra oluşturulan paneller tarafından değerlendirilir. Panel kurulundan da geçen taslak ders kitapları yayımlanmaya hazırdır (MEB¹). Ülkemizde basılacak olan sosyal bilgiler ders kitapları Talim Terbiye Kurulu Başkanlığına onaylandıktan sonra okullarda okutulmaya hazır hale gelir. Değişik komisyonlar tarafından incelenen kitaplar içerik, dil, teknik ve görsel tasarım ve ölçme ve değerlendirme bakımından incelenir (Ulusoy, 2011: 207). 2003 yılında hazırlıklara başlanılan yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 2005-2006 eğitim-öğretim yılından itibaren Türkiye de uygulanmaya başlanmıştır (Dilek, 2016: 34). Sosyal Bilgiler programında yapılan değişikliklerle ders kitaplarının yapısında da büyük değişimler meydana gelmiştir. Yeni programla birlikte hem ilköğretim hem ortaokulda okutulan ders kitapları üçlü takım haline getirilerek ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabından oluşmaktadır (Altun, 2013: 19). Ders kitaplarının üçlü takım olarak basılmasının eğitimin niteliğini artırması yönünden olumlu olarak gören Çayır (2009), kılavuz kitaplarının yapılandırıcı yaklaşımla birlikte bilgileri dayatmaktan çok öğrencileri düşünmeye ve soru sormaya özendirildiğini belirtmiştir. Yeni ilköğretim sosyal bilgiler programı daha önceki programlardan farklı olarak bilgi kazandırmanın yanı sıra beceri ve değeri de kapsayacak şekilde geliştirmiştir (Doğan, 2009:92). İnan (2004)'e göre MEB'in sosyal bilgiler eğitim programına yerleştirdiği temel amaç etkili ve sorumlu Türkiye vatandaşı yetiştirmektir.

Ders Kitaplarında Görsel Tasarım

Günümüzde her sektörde üretilen ürünleri pazarlayabilmek için ürünün sahip olması gereken özellikler arasında görünüş itibarıyla alıcının dikkatini çekmesi de yer almaktadır. Bu nedenle tasarlanan her ürünün dış yapı özellikleri bakımından insanın dikkatini çezecek niteliklere sahip olması gerekir. Bir ders kitabının öğrenciler tarafından ilgi çekici olması için hazırlanırken tasarım boyutu üzerinde önemle durulmalıdır. Öğrenci seviyesi gözetilerek grafik tasarımcılar tarafından hazırlanan bir ders kitabı öğrencilerin kazanımlara ulaşmasında etkili olacaktır. Bu açıdan estetik önem kazanmaktadır. Estetiğin kurucusu olarak bilinen A. G. Baumgarten'göre estetik "Güzel üzerine düşünme, onun ne olduğunu araştırma sanatıdır" (Web¹). İlkçağ filozoflarının özellikle doğadaki nesnelere ve edebi ürünlerin insanların duyuları üzerinde bıraktıkları etki olarak tanımladıkları estetik kavramı genellikle güzel kavramıyla birlikte, birbirinin yerine kullanılmıştır. Sanatçı ve tasarımcı ortaya koyduğu ürünün beğenilmesi için estetik kaygı taşımalıdır. Bu bağlamda estetik kaygısı görsel okuryazarlığı öne çıkarmaktadır. Bir görselin vermek istediği mesajın hedef kitle tarafından doğru anlaşılabilmesi için tasarımcının oluşturduğu ürünü tüm bileşenleriyle iyi organize etmesi gerekmektedir. Görsel okuryazarlıkta dört temel öğe vardır: Algı stratejisi, tecrübe, zihinsel beceriler ve aracı tanıma. Görsel Okuryazarlık kişinin aracı tanıması, algı stratejisini, tecrübelerini ve zihinsel becerilerini işin içine katarak görseli doğru yorumlayabilme çabalarıdır (Kılıç ve Seven: 2003: 125).

Görsel Tasarım Öğeleri ve İlkeleri

İyi bir tasarımın bilimsel veriler ışığında yapılan bilinçli bir çalışmanın sonucunda ortaya çıktığını belirten Kılıç ve Seven (2003) ders kitapları hazırlanmasında tasarım öğelerine dikkat çekmiştir. Tasarım öğeleri şunlardır: Çizgi, renk, doku, biçim ve boyuttur. Ders kitaplarında metnin daha anlaşılır olması için metni görsellerle destekleriz. Metnin farklı yerlerine yerleştireceğimiz görsellerin metinle uyum göstermesi için bazı tasarım ilkeleri dikkate alınarak oluşturulmalıdır. Bir yazarın eserini oluştururken kullandığı gramer kuralları ne kadar önemliyse bir tasarımcı için de tasarım ilkeleri o düzeyde önemlidir diyen Becer (2008)

iyi bir tasarımcı olabilmenin yolunun tasarım ilkelerini bilmek ve nerede kullanacağını bilmekten geçer demektir. Kılıç ve Seven (2003) tasarım ilkelerini öğelerin işlevini yerine getirmesinde rehber konumunda görürken ilkelere uyulmadığı takdirde aracın işlevini yitireceğini bu nedenle ders kitaplarını oluştururken tasarım ilkelerine uyulması gerektiğini vurgulamaktadır. Ders kitabı tasarımında uyulması gereken bazı ilkeler şunlardır: Bütünlük, yakınlık, denge, vurgu, devamlılık.

Görsel Öğelerin Tasarımı

Ders kitaplarında kullanılan resim, harita, fotoğraf, şema, tablo gibi görsel öğelerin metin içerisine yerleştirilmesinde ve düzenlenmesinde tasarım ilkeleri göz önünde bulundurulmalıdır. Metni daha anlaşılır ve etkili kılmak için görsellerden faydalanır. Görseller farklı işlevler üstlenmiştir. Görsel öğeleri gerçekçi, benzer ve düzenleyici araçlar olarak üç kategoride inceleyen Kılıç ve Seven (2003) görsel öğelerin karışıklığa neden olmaması için yerli yerinde kullanılması ve özelliklerine uygun bir şekilde kullanılması gerektiğini belirtir. Küçükahmet (2003)'e göre görsel materyallerin taşınması gereken özellikler şunlardır:

- ❖ Görsel materyaller fazla ayrıntıya girmeden basit verilmelidir.
- ❖ Görsel öğelerin metne yakın olmasına özen gösterilmeli.
- ❖ Metne ayrıntı bilgi eklenmek istendiğinde büyütülmüş materyaller kullanılmalıdır.
- ❖ Eğer etkinlikler soru türündeyseniz dikkatler materyal üzerine çekilmelidir.

Sayfa Tasarımı

Öğrenciler bir metindeki her cümleyi aynı önem ve dikkatle okumadıkları için her cümleyi aynı düzeyde anlayamamaktadırlar. Bunu düzeltmenin yolu öğrencilerin dikkatini çekecek şekilde metinleri, cümleleri ve sözcükleri değişik şekillerde düzenlemekten geçmektedir (Güneş, 2002:114). Öğrenciler metni okurken belli bir süre yoğunlaşabildikleri için sayfa tasarımı yapılırken metnin aralarına görseller konulabilir böylelikle metin öğrenciyi yormamış ve sıkıkmamış olur. Sayfaların kenarlıkları renklendirilebilir. Metnin arkasında renk fonu kullanılarak renkler aracılığıyla dikkat yoğunlaşabilir.

Kapak Tasarımı

Bir ders kitabını öğrenci için çekici kılan özelliklerin başında ilk olarak karşılaştığı ders kitabının kapağı gelir. Bu nedenle iyi tasarlanmış bir ders kitabı kapağı iç sayfalara bakmadan öğrencide iyi bir izlenim bırakabilir (Seven ve Kılıç, 2003:149). Ders kitabı kapağını iç kapak ve dış kapak olarak inceleyen Güneş (2002) kitabın niteliğine, düzeyine ve içeriğine göre dış kapak da farklı tasarımlar yapıldığı için belli bir standartın olmadığını belirtmektedir. Bir ders kitabının içeriğinin öğrenci tarafından merak edilebilmesi için ders kitabının kapağının iyi tasarlanmış olması gerekir (Alpan, 2004:129). Her ders kitabında birebir aynı olmasa da kitabın adı, yazarı, yayıncı, kaçınıcı sınıf olduğu ve görseller bulunmaktadır. İyi tasarlanmış bir ders kitabı kapağı tasarımıyla kitabın içeriğini yansıtır öğrencinin dikkatini çekmelidir.

Üretime Yönelik Dış Yapı Özellikleri

Türk Standartları Enstitüsünün 1992'de belirlediği standartlara göre kitapların üretimine yönelik fiziksel özellikleri görünüş, renk, ders kitabında bulunması gereken bilgiler, boyut ve yazı büyüklüğü olarak belirlenmiştir (Küçükahmet, 2003: 37). Ders kitabını etkili kılmamanın yollarından biri de ders kitabının üretimine yönelik olarak tasarlamaktır. Morrison, Ross ve Kemp (2004) kitabın boyutları, kâğıtlarının kalitesi ve kullanımı, kâğıdın doku yönü, kâğıdın cinsi, cildin yapısı, baskı kalitesi ve kapağının dayanıklılığına dikkat edilerek iyi bir şekilde

tasarlanırsa başarılı olunabileceğini belirtmiştir (Akt, Uluişik: 2008). Ders kitaplarının tasarım boyutuna yönelik ülkemizde birçok araştırma yapılmış olup bu çalışmalar incelendiğinde ülkemizde okutulmakta olan ders kitapları üzerine yapıldığı görülmektedir (Alpan, 2004; Eşgi, 2005; Bağcı, 2007; Uluişik, 2008; Bulut, 2008; Demir, 2008; Yeni, 2010; Akbuğa, 2010; Şahin, 2014).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, eğitim düzeyi olarak üst sıralarda yer alan gelişmiş ülkelerin ve Türkiye'nin, sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel boyutunun tasarım ilkeleri açısından incelemektir. Eğitim öğretim sürecinde belirlenmiş olan kazanımlara ulaşmada birçok faktör etkilidir. Bu faktörlerden en önemli unsurlardan biri ders kitapları olduğu söylenebilir (Ablak, 2013:52). Bir ders kitabını ilgi çekici hale getiren özelliklerin başında ise tasarım gelmektedir. Tasarımsal olarak nitelikleri artırılan bir ders kitabının amaca daha iyi hizmet edeceği söylenebilir. Ülkemizde ders kitaplarının tasarım boyutu üzerine birçok çalışma yapılmış ve ders kitaplarının tasarım boyutunun birçok yönüyle geliştirilmesi yönünde sonuçlara varılmıştır (Dursun ve Eşgi;2008, Bulut; 2008). Ancak bu alanda ülkemizde yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun sadece ülkemizde okutulmakta olan ders kitapları üzerine yapıldığı görülmüştür (Uluişik; 2008, Demir; 2008, Bağcı; 2007, Keser; 2004). Bu araştırmada uluslararası ölçekte eğitim araştırmaları yapan PISA ve TIMSS gibi kuruluşların verilerinden de hareketle ortalamanın üstünde olan eğitim açısından gelişmiş ülkelerdeki ve ülkemizdeki sosyal bilgiler ders kitaplarının tasarım boyutuna yönelik yapılacak incelemelerin bu alandaki bilgi eksikliklerinin giderilmesine ve bu alanda yapılacak çalışmalara katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Ders kitaplarının tasarım boyutuna yönelik ülkemizde yapılan araştırmalara bakıldığında çoğunlukla öğretmen, öğretmen adayları veya öğrencilerin görüşlerine göre görsel tasarım boyutunun incelenmesi üzerine yapılmıştır. Oysa teknik uzmanlık gerektiren görsel tasarım boyutu uzman değerlendirmesine ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan bu araştırma önemlidir. Türkiye'de ki ders kitapları ile ilgili karşılaştırmalı çalışmalarda incelenen ülkelere bakıldığında başta Almanya olmak üzere ABD, Singapur, Fransa ve Türkiye'nin komşusu olan ülkeler seçilmiştir. Araştırmamızda bu ülkeler dışında eğitimde gelişmiş altı ülkenin daha olması araştırmayı önemli kılmaktadır. Bu araştırmayla incelenen ülkelerin ders kitaplarının tasarımının nasıl olduğu da ortaya çıkacaktır. Araştırmadan elde edilecek sonuçlara göre Türkiye de ideal bir ders kitabı tasarımının nasıl olacağını bize yansıtacağı düşünülmektedir.

Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesi, "uluslararası sınavlarda başarılı ülkelerin ve Türkiye'nin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tasarım Boyutu Açısından Nasıldır?" sorusuyla belirlenmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak, bu araştırmada ele alınacak alt problemler sıralanmıştır.

1. Eğitimde gelişmiş ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarında görsel öğelerin tasarımı nasıldır?
2. Eğitimde gelişmiş ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının sayfa tasarımı nasıldır?
3. Eğitimde gelişmiş ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının kapak tasarımı nasıldır?
4. Eğitimde gelişmiş ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının üretime yönelik dış yapı özellikleri nasıldır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Doğan'a göre; "Nitel araştırma, bir durumu, ilişkili bağlantıları içinde bütüncül bir bakış açısıyla anlamaya çalışır" (2007; 207). Belirlenmiş olan dokümanlar betimsel tarama modeliyle değerlendirilmiştir. Betimsel tarama da önceden belirlenmiş temalara göre elde edilen veriler analiz edilir. Bu analizdeki amaç okuyucuya bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunmaktır. Bu doğrultuda önce veriler betimlenir sonrada bu betimlemelerden birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:256). Alan yazınında yapılan incelemeler sonucunda Alpan (2004) tarafından önceden oluşturulmuş görsel tasarım ilkeleri kullanılarak eğitim alanında gelişmiş ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemiyle oluşturulmuştur. Amaçlı örnekleme yöntemi bir durumu derinlemesine incelediğinden olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında fayda sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013:135). Araştırmanın derinlemesine incelenmesi ve derinliği için zengin bilgi içeren durumların seçilmesi insanın araştırmasının amacına yönelik merkezi önemdeki hususlar hakkında oldukça çok şey öğrenebilmesi amaçlı örnekleme oluşturur (Patton, 2014: 46). Çalışma grubunun belirlenmesinde maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik açısından küçük bir örnekleme grubu oluşturulduktan sonra örnekleme içerisinde probleme taraf olabilecek etkenlerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:136). Uluslararası ölçekte eğitim alanında ölçümler yapan TIMSS ve PISA verileri dikkate alınarak eğitimde gelişmiş ülkelerin sosyal bilgiler ders kitapları araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Maksimum çeşitlilik açısından eğitimde gelişmiş on ülke ve Türkiye sosyal bilgiler ders kitapları çalışma grubunu oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışma grubunda yer alan eğitimde gelişmiş ülkelerin belirlenmesinde uluslararası ölçekte eğitim araştırması yapan TIMSS ve PISA gibi kuruluşların yaptığı ölçümlerde başarı olarak ortalamanın üstünde bulunan ülkeler arasından ABD, Fransa, Finlandiya, Singapur, Japonya, Singapur, Kanada, Polonya, İsveç, Danimarka'ya ait sosyal bilgiler güncel ders kitapları seçilip ve bu gruba Türkiye de eklenmiştir. Kitapların birbirine yakın yaş gruplarına yönelik olması göz önünde bulundurularak 12-14 yaş grubunun sınıflarında öğrenciler için hazırlanan kitaplarla sınırlandırılmıştır. Araştırmada kullanılan görsel tasarım ilkeleri için Alpan'dan elektronik ortamda izin alınmıştır.

Doküman İncelemesi

Araştırmanın yöntemi doküman incelemesidir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen bir olay veya olguyla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin ve kaynakların incelenmesini kapsamaktadır. Sosyal bilimlerdeki araştırmalarda genellikle bu yöntem kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:217). Belgesel tarama olarak nitelendirilen doküman incelemesi, belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemini kapsar (Karasar, 2009: 183).

Verilerin Analizi

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik açısından belirlenmiş olan eğitimde gelişmiş ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler

ders kitaplarının tasarım boyutu açısından incelemek için Alpan (2004) tarafından geliştirilen 32 görsel tasarım ilkesi kullanılmıştır. Belirlenmiş olan görsel tasarım ilkeleri üçlü derecelendirme ölçeği (3 Oldukça Uygun, 2 Uygun, 1 Yetersiz) formuna dönüştürülmüştür. Bu şekilde oluşturulan derecelendirilmiş puanlama ölçeğiyle kitaplar belirlenen ilkelere uygunluğu puanlandırılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Geçerlik araştırmadan elde edilen bulguların gerçekten görüldükleri şeyle ilgili olup olmadıkları ile ilgili olmasıdır. Güvenirlik ise yapılan ölçümün tutarlı ya da kararlı olmasıdır (Robson, 2015: 92). Karasar (2009) geçerlik ve güvenirligi “Geçerlik ölçülmek istenilen şeyin ölçülebilmiş olma derecesidir. Güvenirlik aynı şeyin bağımsız ölçümleri arasındaki kararlılıktır” şeklinde tanımlamıştır. Belirlenmiş olan eğitimde gelişmiş ülkelerin sosyal bilgiler ders kitaplarından doğrudan alıntılama yöntemiyle resimlerin alınması araştırmanın güvenirlilik ve geçerliğini artırmıştır. Ölçme aracı araştırmanın güvenirlilik ve geçerliğini artırmak için alanında uzman iki akademisyen tarafından değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Ders Kitaplarının Görsel Öge Tasarımına Yönelik Bulgular ve Yorum

Ders kitaplarında görsel öğelerin tasarımının sağlam olması kitabın etkililiğini artırıp öğrenmeyi desteklemektedir. Öğrencinin düzeyi gözetilerek ders kitaplarına eklenmiş görsellerin eğitimin kalitesine olumlu yönde katkı sağlayacaktır. Ders kitaplarında resimleme, fotoğraf, şema vb. görsel öğelerin tasarlanırken görsellerin mesaj aktarımına, desenin sağlam olmasına, yalınlık ve basitlik ilkesine ve diğer maddelere uygun olarak tasarlanması gerekmektedir. Ders kitaplarında görsel öğelerin tasarımı on iki maddeden oluşmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ders kitaplarındaki görsel öğelerin tasarımı karşılaştırmalı sunumu aşağıda tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Görsel Öğelerin Tasarımı

		ABD	ALMANYA	DANİMARKA	FINLANDIYA	FRANSA	İSVEÇ	JAPONYA	KANADA	POLONYA	SİNGAPUR	TÜRKİYE
1	Görsel öğelerin mesaj aktarımına katkıda bulunmaları	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
2	Görsel öğelerin mesaj aktarımında öğrenci için uyarıcı olması	3	3	3	3	3	3	1	3	3	3	3
3	Resimlemelerde desenin sağlam olması	2	3	3	2	3	2	1	3	3	3	3
4	Tasarımda yalınlık ve basitlik ilkesine uyulması	2	3	3	2	2	2	2	2	3	3	3

5	Görsel öğelerde vurgulamının etkili kullanılması	3	3	1	2	3	3	2	2	3	3	2
6	Görsel öğrenci düzeyine uyulması	3	3	2	2	3	3	2	3	2	3	2
7	Görsel öğelerin renkli olması	2	3	3	3	3	3	2	3	2	3	3
8	Tasarımda bütünlük ilkesine uyulması	3	3	2	3	3	3	3	3	3	2	3
9	Çizginin amaca uygun kullanılması	2	2	3	2	2	3	2	3	2	3	2
10	Tasarımda denge ilkesine uyulması	2	1	1	1	3	3	3	3	3	3	1
11	Rengin amaca uygun kullanılması	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2
12	Görsel öğelerin boyutlarının amaca uygun kullanılması	2	2	3	2	2	2	2	3	2	3	3
Toplam		29	31	28	27	32	32	25	33	31	34	30

Uluslararası sınavlarda başarılı ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel öğelerin tasarımı ile ilgili durumu karşılaştırmalı olarak tablo 1'de gösterilmiştir. On iki maddenin tamamında görsel öğelerin tasarımıyla ilgili en yüksek puana sahip ülke Singapur sosyal bilgiler ders kitabı olduğu görülmüştür. Görsel öğelerin tasarımıyla ilgili bütün ülkeler "oldukça uygun" bir şekilde tasarlanmıştır. Tablo 1 incelendiğinde 17. madde ile ilgili bütün ülkelerin ders kitapları aynı puanı yani en yüksek puanı almış olup buna göre oldukça uygun olduğu anlaşılmaktadır. Rengin amacına uygun kullanılması maddesine göre incelenen ders kitaplarının en az puanı aldığı görülmüştür. Bu durumda incelenen eğitim alanında gelişmiş ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel öğelerin tasarımına göre hazırlandığı görülmüştür.

Tasarımda denge ilkesine uyulması

Resimleme, fotoğraf vb. görsel öğeleri tasarlamada kullanılan elemanların dengeli bir biçimde yerleştirilmiş olması, simetrik dengeyi kullanmaktan kaçınılması, hareket ve dikkat çekme özelliği açısından asimetrik dengenin kullanılması. Boşluk doluluk oranına dikkat edilmesi.

2

M 2 Der Bundespräsident ist das Staatsoberhaupt der Bundesrepublik Deutschland. Er überprüft, ob ein Gesetz nach den Regeln des Grundgesetzes zustande gekommen ist und unterschreibt es dann. 2004 wurde Horst Köhler (links) zum neuen Bundespräsidenten gewählt und in Anwesenheit des Bundestagspräsidenten (rechts) vereidigt.

Der Bundesrat

Die 69 Stimmen der Bundesländer im Bundesrat

Nordrhein-Westfalen	6
Bayern	6
Baden-Württemberg	6
Niedersachsen	6
Hessen	6
Rheinland-Pfalz	6
Berlin	6
Sachsen-Anhalt	6
Thüringen	6
Brandenburg	6
Schleswig-Holstein	6
Mecklenburg-Vorpommern	6
Hamburg	6
Saarland	6
Bremen	6

M 3 Der Bundesrat besteht aus den Vertretern der Bundesländer. Die Länder haben je nach Einwohnerzahl drei bis sechs Stimmen.

M 4 Das Bundesverfassungsgericht prüft, ob die Gesetze, die der Bundestag beschließt, nicht gegen das Grundgesetz verstoßen.

M 5 Die Bundeskanzlerin trägt als Regierungschefin für die Politik der Bundesregierung die Verantwortung. Angela Merkel (CDU) wurde 2005 zur Bundeskanzlerin gewählt.

M 6 Aus dem Grundgesetz der Bundesrepublik Deutschland:

„ Art. 3: Alle Menschen sind vor dem Gesetz gleich.
Art. 38, 1: Die Abgeordneten des Deutschen Bundestages sind Vertreter des ganzen Volkes.
Art. 38, 2: Wahlberechtigt ist, wer das achtzehnte Lebensjahr vollendet hat.“

4. Arbeite mit M 3:

- Welche Länder haben die meisten Stimmen im Bundesrat, welche die wenigsten?
- Wovon hängt die Zahl der Stimmen ab?
- Wie viele Stimmen hat dein Bundesland im Bundesrat?

5. Arbeite mit M 2:

- Wie heißt unser Bundespräsident?
- Welche Aufgaben hat er?

*** 6. Wie heißen die Bundeskanzler der Bundesrepublik Deutschland seit 1949. Wann regierten sie? Frage deine Eltern oder suche im Internet nach der Antwort.**

57

Resim 1. Almanya ders kitabı. (Yetersiz- 1puan)

Resim 1'de Almanya ders kitabında görseller arasında ve metinle ilişkisinde hareketliliğe dikkat edilmediği görülmüştür.

Resim 2.Singapur ders kitabı. (Oldukça Uygun – 3puan)

Resim 2’de ise Singapur ders kitabında görseller ile metin arasında hareket ve asimetrik denge sağlanmıştır.

Ders Kitaplarının Sayfa Tasarımına Yönelik Bulgular ve Yorum

Ders kitaplarında sayfa tasarımı okumanın akıcılığını sağlayabilmek için hem bir sayfanın içerisindeki öğelerin hem de birden fazla sayfanın kendi arasında görsel bir bütünlük içerisinde organize olmasını gerektirir. Ders kitaplarının sayfa tasarımı 8 maddeden oluşmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ders kitaplarındaki sayfa tasarımı karşılaştırmalı sunumu aşağıda tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Sayfa Tasarımı

		ABD	ALMANYA	DANİMARKA	FINLANDIYA	FRANSA	İSVEÇ	JAPONYA	KANADA	POLONYA	SİNGAPUR	TÜRKİYE
13	<i>Belirli bir bütünlük ve görsel devamlılığın sağlanması</i>	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
14	<i>Görsel öğelerin okuma akışını engellememesi</i>	2	1	3	3	1	1	1	3	2	1	1
15	<i>Görsel öğelere yeterince yer verilmesi</i>	3	3	1	3	3	3	1	3	3	3	3
16	<i>Görsel öğelerin yerleştirilmesinde hareketin sağlanması</i>	2	1	2	2	2	2	2	3	2	3	1
17	<i>Görsel öğelerin ilgili metnin yakınında yer alması</i>	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
18	<i>Boşlukların etkili kullanılması</i>	2	1	3	3	1	3	2	2	2	3	1
19	<i>Karşılıklı iki sayfanın birlikte düzenlenmesi</i>	2	2	2	3	3	3	3	3	3	1	3
20	<i>Sayfa numarasının ayrı bir tasarım ögesi olarak düzenlenmesi</i>	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1	1
	Toplam	18	15	18	21	18	19	16	22	19	18	16

Uluslararası sınavlarda başarılı ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının sayfa tasarımıyla ilgili durumu karşılaştırmalı olarak tablo 2'de gösterilmiştir. Sekiz maddenin tamamında sayfa tasarımıyla ilgili en yüksek puana sahip ülke Kanada sosyal bilgiler ders kitabı olduğu görülmektedir. Sayfa tasarımıyla ilgili Kanada kitabı oldukça uygun bir şekilde tasarlanmıştır. Tablo 2 incelendiğinde 13. ve 17. madde ile ilgili bütün ülkelerin ders kitapları aynı puanı yani en yüksek puanı almış olup buna göre oldukça uygun olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda incelenen eğitim alanında gelişmiş ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarında belirli bir bütünlük ve görsel devamlılığın sağlandığı ve görsel öğelerin metnin yakınında yer aldığı görülmektedir. Sayfa numarasının ayrı bir tasarım ögesi olarak düzenlenmesi kriterine göre incelenen ders kitaplarının toplamda diğer kriterlere göre en az puanı almıştır. Ülke bazında incelendiğinde en çok puanı Kanada ders kitabının aldığı görülmektedir. En az puanı da Almanya ders kitabının aldığı görülmüştür.

Görsel öğelerin yerleştirilmesinde hareketin sağlanması

Resimleme, fotoğraf, şema vb. görsel öğelerin yerleştirilmesinde monotonluktan uzak durulması şeklinde olması gerektiği belirlenmiştir. Devamlı çerçeve içine alınmaması, hep aynı yerlere yerleştirilmemesi, hep aynı büyüklükte olmaması vb. şeklinde belirlenmiştir.

Resim 3'de Türkiye ders kitabında kullanılan görseller tekdüze yerleştirilmiştir. Resim 4'te ise Singapur ders kitabında görseller özgün şekilde yerleştirilerek dikkat çekici hale getirilmiştir.

Kuşatmayı şiddetli çarpışmalar takip etti. Büyük toplar surları dövüyor ancak şehir bir türlü düşmüyordu. Şehrin en zayıf yeri olan Haliç'e zincirler nedeniyle Osmanlı donanması giremiyordu. II. Mehmet kuşatmanın en önemli kararını burada verdi. Osmanlı donanmasından 70 kadırga yanda temsilî resimdeki gibi bir gecede kızaklar yardımıyla karadan yürütülerek Haliç sularına indirildi. Sabahleyin Türk donanmasını gören Bizanslılar, şaşkınlıkla paniğe kapılarak kara surlarını savunmaktayken bir anda Haliç'teki surları savunmaya yöneldiler. Böylece kara surlarının savunması zayıfladı. 29 Mayıs 1453 günü tüm askerlerin katılımıyla gerçekleştirilen hücumla Osmanlı askerleri şehre girmeyi başardı. İstanbul fethedildi ve Bizans İmparatorluğu yıkıldı.

Donanmanın karadan Haliç'e indirilmesini gösteren tablo

Fatih'in asker ve komutanlarıyla İstanbul'a girişini gösteren tablo

Fethiden önce son hücumu gösteren resim

Şehrin fethiyle "Fatih" (fetheden) unvanını alan II. Mehmet korku içindeki Bizanslılara, canlarına ve mallarına asla zarar verilmeyeceğine dair söz verdi ve emniyet içerisinde evlerine gitmelerini sağladı.

DK - 44

İstanbul'un fethi ile Anadolu ve Rumeli toprakları arasında geçiş kolaylaştı. Marmara ve Karadeniz'den geçen ticaret yolları denetim altına alındı. İstanbul, devletin yeni merkezi oldu.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethinden sonra şehrin her alanda gelişmesi amacıyla büyük imar hareketlerine girişti. Aşağıda bu dönemde inşa edilmiş eserlerden örnekler görmekteyiz.

Fatih külliyesi cami, medrese, türbe, mektep, kütüphane, hastane, misafirhane, kervansaray gibi yapıları içerir.

4000'e yakın dükkanı ile Kapalı Çarşı dünyanın en eski ve büyük kapalı çarşılarından biridir.

Resim 3. Türkiye Ders Kitabı. (Yetersiz - 1

Resim 4.Singapur Ders Kitabı. (Oldukça Uygun - 3puan)

İncelenen Ders Kitaplarının Kapak Tasarımının Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular ve Yorum

Ders kitaplarının öğrenciyle ilk etkileşimi kapak üzerinden olur. Kapak tasarımı iyi düzenlenmiş bir ders kitabının öğrenciler tarafından daha çok tercih edilebileceği söylenebilir. Kapak üzerinde bulunan bilgilerin ve görsellerin kitabı tanıtıcı kılması ve içeriği yansıtmaması gerekir. Ders kitaplarının kapak tasarımı 6 maddeden oluşmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ders kitaplarındaki kapak tasarımı karşılaştırmalı sunumu aşağıda tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Kapak Tasarımı

		ABD	ALMANYA	DANİMARKA	FINLANDIYA	FRANSA	İSVEÇ	JAPONYA ¹	KANADA ²	POLONYA	SİNGAPUR ³	TÜRKİYE
21	İçerik ve sayfa düzeni ile ilişkili olması	3	3	1	3	3	3	3	-	3	3	3
22	Sırt yazısının yukarıdan aşağıya doğru yazılması	3	1	3	3	1	3	3	-	3	-	3
23	Kapak bilgilerine dikkat edilmesi	2	3	2	3	2	2	2	-	3	3	3
24	Yazı karakterinin seçimine dikkat edilmesi	1	3	3	3	3	3	-	-	3	1	3
25	Ön ve arka kapağın bir bütün olarak tasarlanması	3	3	3	3	3	3	1	-	3	3	3
26	Kapağın estetik ve albenili hazırlanması	2	2	1	2	3	2	2	-	3	3	3
	Toplam	14	15	13	17	15	16	11	-	18	13	18

Uluslararası sınavlarda başarılı ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının kapak tasarımıyla ilgili durumu karşılaştırmalı olarak tablo 3'te gösterilmiştir. Altı maddenin tamamında kapak tasarımıyla ilgili en yüksek puana sahip ülkeler Polonya ve Türkiye sosyal bilgiler ders kitabı olduğu görülmektedir. Kapak tasarımıyla ilgili Polonya ve Türkiye ders kitabı oldukça uygun bir şekilde tasarlanmıştır. Tablo 3 incelendiğinde 21. ve 25. madde ile ilgili incelenen ülkelerin ders kitapları en çok puanı almış olup buna göre oldukça uygun olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda incelenen eğitim alanında gelişmiş ülkelerden Danimarka dışında diğer ülkeler ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarında kapağın içerik ve sayfa düzeniyle ilişkili olduğu görülmüştür. Aynı şekilde kapak tasarımı olarak ders kitaplarında ön ve arka kapağın bir bütün olarak tasarlanması ile ilgili kritere, Japonya hariç incelenen ülkelerin ve Türkiye'nin sahip olduğu ve oldukça uygun olduğu anlaşılmaktadır. Singapur ders kitabı sayfa sayısı olarak az olduğu için sırt yazısının yukarıdan aşağıya doğru yazılması kriterine göre incelenememiştir. Japon ders kitabı başka bir alfabe kullandığı için yazı karakterinin seçimine dikkat edilmesi kriterine göre incelenememiştir. Kanada ders kitabı e-kitap olarak incelendiği için kapak tasarımıyla ilgili kriterlerle incelenememiştir.

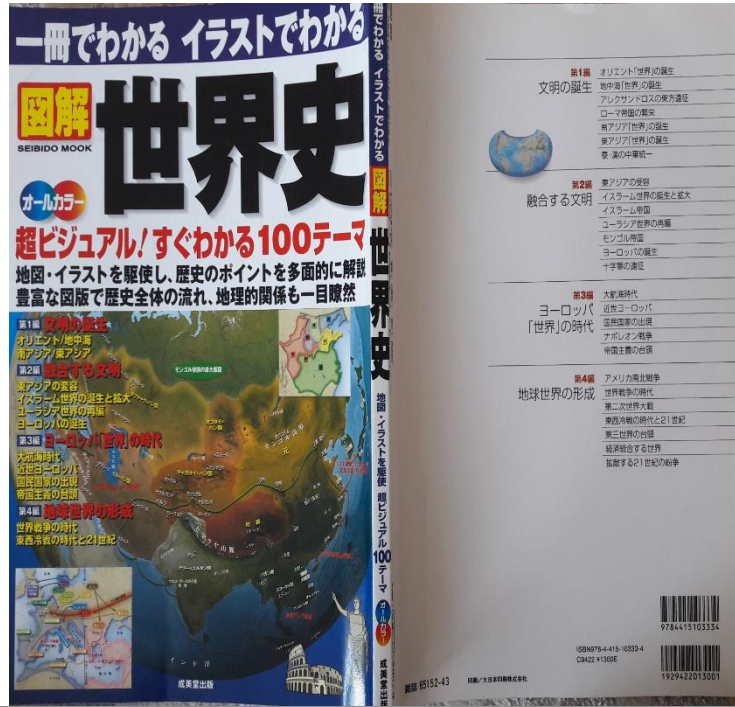
¹ Japonya yazı karakteri incelenemediğinden puanlanmamıştır.

² Kanada ders kitabı e-kitap olarak incelendiği için puanlanmamıştır.

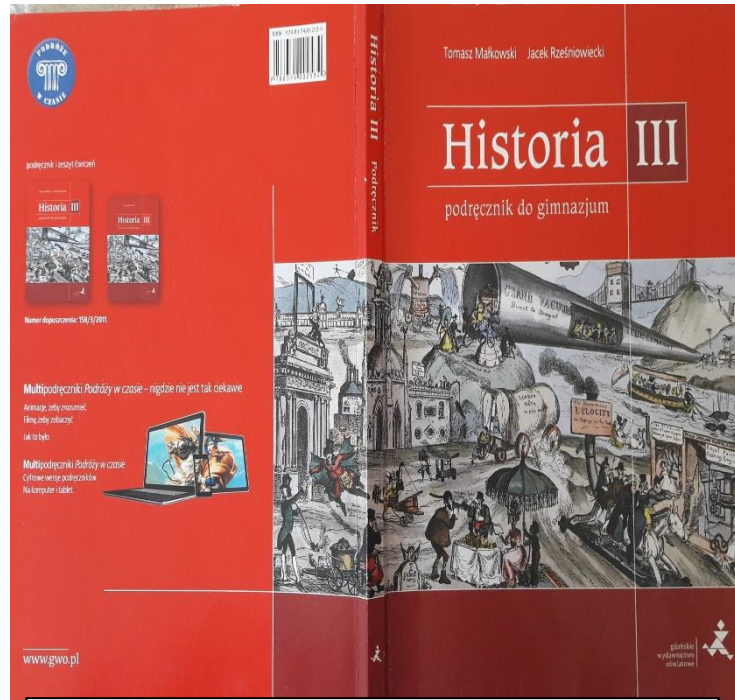
³ Singapur ders kitabının sırtı olmadığından puanlanmamıştır.

Ön ve arka kapağın bir bütün olarak tasarlanması

Kapağın ön, arka ve sırt kısmının birlikte bir bütünlük içinde, birbirleriyle ilişkili ve tutarlı olarak düzenlenmesi şeklinde belirlenmiştir. Resim 5'te Japon ders kitabında ön ve arka kapakların bir bütün olarak tasarlanmadığı görülmüştür. Resim 6'da ise Polonya ders kitabında ön ve arka kapağın hem renk hem de görsel olarak bir bütünlük içinde tasarlandığı görülmüştür.

Resim 5. Japonya Ders Kitabı. (Yetersiz - 1 puan)

Polonya Ders Kitabı. (Oldukça Uygun - 3 puan)

Ders Kitaplarının Üretime Yönelik Dış Yapısına İlişkin Bulgular ve Yorum

Ders kitaplarından istenilen verimi alabilmek için dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de ders kitaplarının üretime yönelik dış yapı özellikleridir. Ders kitabının oluşumunda kullanılan malzemenin niteliği ders kitabının dayanıklılığına etki ettiğinden yüksek düzeyde verim alabilmek için belli standartları taşıyan malzemenin kullanılması gerekmektedir. Ders kitaplarının üretime yönelik dış yapı özellikleri 6 maddeden oluşmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ders kitaplarındaki üretime yönelik dış yapı özellikleri karşılaştırmalı sunumu aşağıda tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Üretime Yönelik Dış Yapı Özellikleri

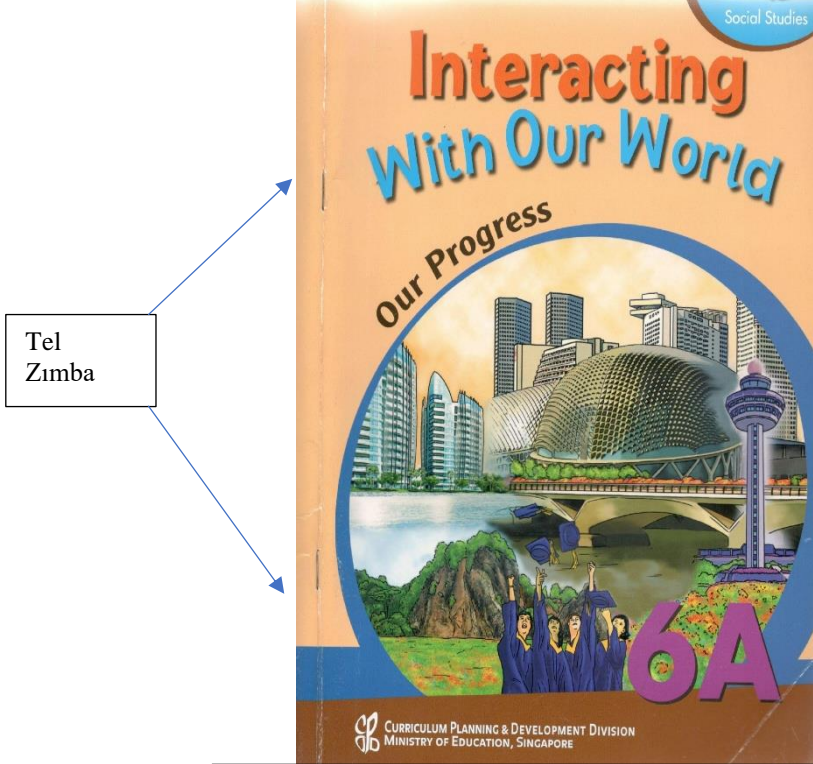
		ABD	ALMANYA	DANİMARKA	FINLANDIYA	FRANSA	İSVEÇ	JAPONYA	KANADA ⁴	POLONYA	SİNGAPUR	TÜRKİYE
27	Kitap boyutlarının öğrenci düzeyine uygunluğu	2	3	3	3	3	3	2	-	3	3	3
28	Kitap dayanıklı ve sağlam olması	3	3	3	2	3	1	2	-	1	1	1
29	Kitabın kağıt kalitesine ve kullanımına dikkat edilmesi	3	3	3	2	3	2	2	-	2	1	1
30	Kitap cildinin dayanıklı ve sağlam olması	3	3	3	2	2	1	1	-	1	1	1
31	Baskının net, düzgün ve temiz yapılması	2	3	2	2	2	2	3	-	2	2	2
32	Kağıdın doku yönüne dikkat edilmesi	3	3	3	3	3	3	3	-	3	3	3
	Toplam	16	18	17	14	16	12	13	-	12	11	11

Uluslararası sınavlarda başarılı ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının üretime yönelik dış yapı özellikleriyle ilgili durumu karşılaştırmalı olarak tablo 4'te gösterilmiştir. Altı maddenin tamamında üretime yönelik dış yapı özellikleriyle ilgili en yüksek puana sahip ülke Almanya sosyal bilgiler ders kitabı olduğu görülmektedir. Üretime yönelik dış yapı özellikleriyle ilgili Almanya ders kitabı "oldukça uygun" bir şekilde tasarlanmıştır. İncelenen ülkelere ait ders kitaplarında toplamda 18 puandan 11 puan toplayarak en az puanı Singapur ve Türkiye almıştır. Buna göre Singapur ve Türkiye ders kitaplarının "uygun" şekilde tasarlandığı görülmektedir. Tablo 6 incelendiğinde 32. madde ile ilgili bütün ülkelerin ders kitapları aynı puanı yani en yüksek puanı almış olup buna göre oldukça uygun olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda incelenen eğitim alanında gelişmiş ülkelerin ve Türkiye'nin sosyal bilgiler ders kitaplarının kâğıdın doku yönüne dikkat edilerek tasarlandığı görülmektedir. Kitap cildinin dayanıklı ve sağlam olması kriterine göre incelenen ders kitaplarının toplamda diğer kriterlere göre en az puanı almıştır.

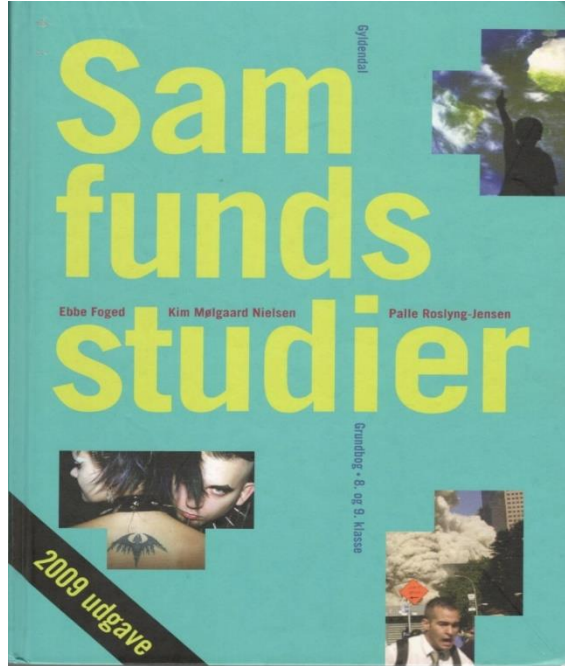
⁴ Kanada ders kitabı e-kitap olarak incelendiği için puanlanamamıştır.

Kitap cildinin dayanıklı ve sağlam olması

Kitap ciltlemesinin sağlamlık ve sayfaların kolay çevrilebilmesi açısından sırttan dikişle yapılmış olması veya Amerikan tutkalı ile yapıştırılmış olması, tel zımba kullanılmaması. Resim 7'de Singapur ders kitabında tel zımba kullanıldığı görülmüştür. Resim 8'de ise Danimarka ders kitabının sırttan dikişle yapıldığı görülmüştür.

Resim 7. Singapur Ders Kitabı. (Yetersiz – 1 puan)

Resim 8. Danimarka Ders Kitabı. (Oldukça Uygun – 3 puan)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Görsel tasarım öğelerine göre incelenen kitaplarla ilgili alt boyutlar bulgular ve yorum kısmında ortaya konulmuştur. Bu bulgularla ilgili büyük resmi ortaya koymak için parçaları birleştirerek sonuçları tartışmak gerekmektedir. Bu açıdan genel resmi ortaya koyan tablo 5 aşağıda sunulmuştur.

Tablo 5. Görsel Tasarım Öğelerine Göre İncelenen Ülkelerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Almış Olduğu Toplam Puanlar

	ABD	ALMANYA	DANİMARKA	FINLANDIYA	FRANSA	İSVEÇ	JAPONYA	KANADA	POLONYA	SİNGAPUR	TÜRKİYE
Görsel Öğelerin Tasarımı	29	31	28	27	32	32	25	33	31	34	30
Sayfa Tasarımı	18	15	18	21	18	19	16	22	19	18	16
Kapak Tasarımı	14	15	13	17	15	16	11	-	18	13	18
Üretime Yönelik Dış Yapı Özellikleri	16	18	17	14	16	12	13	-	12	11	11
Toplam	96/ 77	96/ 79	96/ 76	96/ 79	96/ 81	96/ 79	93/ 65	60/ 55	96/ 80	93/ 76	96/ 75

Eğitimde gelişmiş ülkelerin ve Türkiye'nin Sosyal Bilgiler ders kitaplarının, incelenen kriterlere göre aldıkları puanlar ile toplamda alabilecekleri puanlar birbirine oranlandığında en yüksek puanı 20 maddeyle incelenen Kanada sosyal bilgiler ders kitabının aldığı görülmüştür. Japonya sosyal bilgiler ders kitabı ise 31 maddeyle incelenip 65 puan olarak en az puan toplayan ülke olmuştur.

Gelişmiş Ülkelerin ve Türkiye'nin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının “Görsel Öğelerin Tasarımı”na yönelik ulaşılan sonuçlara bakıldığında; toplamda 36 puandan 33 puanla en çok puanı alan Singapur ders kitabı olmuştur. İncelenen diğer ülkelerin ders kitaplarının “Oldukça Uygun” değeri aldığı görülmüştür.

Görsel öğelerde öğrenci düzeyine uyulması maddesinden Türkiye sosyal bilgiler ders kitabı “Uygun” değerini Almanya ise “Oldukça Uygun” değerini almıştır. Türkiye ve Almanya'daki coğrafya ders kitaplarının karşılaştırmasını yapan Kaya (2010:406), Almanya'daki coğrafya ders kitaplarında kullanılan görsellerin öğrenci düzeyine uygun kullanıldığını sonucuna varmıştır.

Tasarımda denge ilkesine uyulması ve rengin amacına uygun kullanılması maddeleri, ‘Görsel Öğelerin Tasarımı’ maddelerinden en az puanı almıştır.

Gelişmiş Ülkelerin ve Türkiye'nin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının “Sayfa Tasarımı”na yönelik ulaşılan sonuçlara bakıldığında; toplamda 24 puandan 22 puanla en çok puanı alan

Kanada ders kitabı olmuştur. Uygun değerini alan Almanya ders kitabı dışındaki incelenen diğer ülkelerin sosyal bilgiler ders kitaplarının “Oldukça Uygun” değerini aldığı görülmüştür.

Görsel öğelerin yerleştirilmesi maddesinden Türkiye sosyal bilgiler ders kitabı Yetersiz değerini almıştır. Türkiye’de ilköğretim okullarında okutulan sosyal bilgiler ders kitapları ile ABD’nin Virginia ve Los Angeles eyaletlerinde aynı yaş grubundaki öğrencilere okutulan ders kitaplarının şekil ve içerik yönünden karşılaştırılmasına yönelik çalışma yapan Saçlı (2007:240) Türkiye’de okutulmakta olan 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında görsellerin her zaman çerçeve içinde verilmesinin öğrencilerin hayal gücünü sınırladığını oysa ABD ders kitaplarında görsellerin gelişigüzel serpiştirilmesinden dolayı öğrencilerin hayal gücünü kullanarak resmi tamamlamaya çalıştığı sonucuna ulaşmıştır.

Sayfa numarasının ayrı bir tasarım ögesi olarak düzenlenmesi maddesinden incelenen ülkelerden dokuz tanesi yetersiz iki tanesi uygun değerini almıştır. Bu ülkelerin sayfa numaralarını ayrı bir tasarım ögesi olarak düzenlemede yeterince dikkat etmedikleri söylenebilir.

Gelişmiş Ülkelerin ve Türkiye’nin sosyal bilgiler ders kitaplarının kapak tasarımına yönelik ulaşılan sonuçlara bakıldığında; toplamda 18 puanının tamamını alan Türkiye ve Polonya ders kitapları en çok puanı alan ders kitapları olmuştur. E-kitap olarak incelenen Kanada ders kitabının kapak bilgileri olmadığından puanlanamamıştır. Yazı türünün bilinmemesinden kaynaklı, 40. maddeyle incelenemeyen Japonya ders kitabı “Uygun” değerini almıştır. İncelenen diğer ülkelerin ders kitapları da “Oldukça Uygun” değerini aldığı görülmüştür.

‘Kapağın içerik ve sayfa düzeniyle ilişkili olması’ maddesinden Türkiye sosyal bilgiler ders kitabı “Oldukça Uygun” değerini almıştır. Türkiye’deki Sosyal Bilgiler ders Kitaplarının Almanya’daki Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi Ders Kitaplarıyla karşılaştırılmasını yapan Kab (2012: 230), Almanya ve Türkiye ders kitaplarının kapağındaki görsellerin içeriği yansıttığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer başka bir çalışmada Türkiye Cumhuriyeti ve Mısır Arap Cumhuriyeti Sosyal Bilgiler Öğretim Programları ve Ders Kitaplarının Karşılaştırılmasını yapan Osmanoğlu (2012: 580), Türkiye sosyal bilgiler ders kitaplarının dış kapak tasarımları ders kitaplarının içeriğini yansıtmaktadır.

Kapağın estetik ve albenili hazırlanması maddesinden Türkiye sosyal bilgiler ders kitabı Oldukça Uygun değerini almıştır. Türkiye’de ilköğretim okullarında okutulan Sosyal bilgiler ders kitapları ile ABD’nin Virginia ve Los Angeles eyaletlerinde aynı yaş grubundaki öğrencilere okutulan ders kitaplarının şekil ve içerik yönünden karşılaştırılmasına yönelik çalışma yapan Saçlı (2007:240) Türkiye de okutulmakta olan 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının kapağının öğrencilerin ilgi ve merakını uyandıracak nitelikte olmadığını belirtmiştir. Yine 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları üzerine benzer bir çalışma yapan Sümengen (2010: 110) kitapların kapaklarının öğrencilerin dikkatini çekecek yeterlikte olmadığı sonucuna varmıştır.

Gelişmiş Ülkelerin ve Türkiye’nin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının “Üretime Yönelik Dış Yapı Özellikleri”ne yönelik ulaşılan sonuçlara bakıldığında toplamda 18 puanın tamamını alan Almanya ders kitabı en çok puanı alan ders kitabı olduğu görülmüştür. İncelenen ülkelerden “Uygun” değerini alan Türkiye ve Singapur ders kitapları dışında kalan ülkelerin ders kitaplarının “Oldukça Uygun” değerini aldığı görülmüştür.

Kitap kapağının dayanıklı ve sağlam olması maddesinden Türkiye sosyal bilgiler ders kitabı “Yetersiz” değerini almıştır. Almanya ders kitabı ise Oldukça Uygun değerini almıştır. Türkiye ve Almanya’daki coğrafya ders kitaplarının karşılaştırmasını yapan Kaya (2010:406), MEB’in coğrafya ders kitaplarının kapağını dayanıklı olmadığı; Almanya coğrafya ders kitaplarının kapağının dayanıklı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kitabın kağıt kalitesine ve kullanımına dikkat edilmesi maddesinden Türkiye sosyal bilgiler ders kitabı Yetersiz değerini alırken Almanya ders kitabı Oldukça Uygun değerini almıştır. Türkiye’deki Sosyal Bilgiler ders Kitaplarının Almanya’daki Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi Ders Kitaplarıyla Karşılaştırılmasını yapan Kab (2012: 228), Almanya ders kitaplarındaki sayfa kağıdının kaliteli olduğunu Türkiye sosyal bilgiler ders kitaplarındaki sayfa kağıdının ise kalitesiz olduğu sonucuna varmıştır.

Kitap cildinin dayanıklı ve sağlam olması maddesinden Türkiye sosyal bilgiler ders kitabı Yetersiz değerini almıştır. Türkiye 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitapları üzerine çalışma yapmış olan Şahin (2010:53), ders kitaplarının kapak tasarımı ve cilt sağlamlığı konularında değişiklik yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Benzer bir çalışmada Çetin (2008:69), Türkiye 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının kitap cildinin sağlam olmadığından çabuk dağıldığı sonucuna ulaşmıştır.

Eğitim alanında gelişmiş ülkelerin ve Türkiye’nin sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım öğelerine göre almış oldukları toplam puanlar ve PISA (2000, 2003, 2006, 2006, 2009, 2012, 2015) ve TIMSS (1995, 1999, 2003, 2007, 2011, 2015) sınavlarında aldıkları puanlarla karşılaştırıldığında PISA verilerine göre üst sıralarda bulunan Finlandiya, Singapur ve Japonya ders kitaplarının görsel tasarım açısından aynı değerde puan almadıkları görülmüştür.

PISA sınavlarında genellikle üst sıralarda bulunan Kanada’nın görsel tasarım öğelerine göre incelenen sosyal bilgiler ders kitabı, araştırmaya dahil edilen ülkeler içinde en yüksek puanı almıştır.

PISA ve TIMSS verilerine göre ortalamanın altında bulunan Türkiye ders kitaplarının, görsel tasarım öğelerine göre ortalamanın üstünde bir puan aldığı görülmüştür.

Belirlenmiş olan ülkeler içinde üretime yönelik dış yapı özellikleri bakımından incelenen Singapur ve Türkiye sosyal bilgiler ders kitaplarının az puan alması bu ülkelerin basım maliyetini artıran etmenlerden kaçınılmış olmalarından kaynaklandığı sonucuna ulaşılabilir.

Belirlenmiş olan ülkelerin PISA ve TIMSS’ten aldıkları puanlarla yine aynı ülkelerin sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine göre incelenmesinden aldıkları puanlar arasında farklılıklar vardır. PISA ve TIMSS’te yüksek başarı gösteren Finlandiya, Singapur ve Japonya’nın görsel tasarım öğelerine göre incelenen sosyal bilgiler ders kitaplarının aynı düzeyde başarılı olmadığı ortaya çıkmıştır. PISA ve TIMSS verilerine göre üst düzey başarı göstermiş olan Singapur’un görsel tasarım öğelerine göre incelenen sosyal bilgiler ders kitabı incelenilen ülkeler içinde ‘görsel öğelerin tasarımı’ maddelerinden en çok puanı alırken ‘Üretime yönelik dış yapı özellikleri’ bakımından en az puanı almıştır.

Bu sonuçlardan hareketle bir ülkenin eğitimdeki başarısına etki eden faktörlerden biri olan ders kitaplarının tasarım boyutunun, incelenen ülkeler içerisinde farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen verilerden hareketle yapılacak araştırmalara yönelik öneriler şunlardır:

- ❖ Görsel Öğelerin Tasarımı: Rengin amacına uygun kullanılmasına, ders kitaplarında renklendirmeye dikkat edilmesi ve estetik duygu uyandıracak biçimde kullanılması önerilebilir.
- ❖ Sayfa Tasarımı: Sayfa numarasının ayrı bir tasarım ögesi olarak düzenlenmesi, sayfa numarasının metinden bağımsız olarak ayrı bir tasarımla hazırlanması önerilebilir.
- ❖ Kapak Tasarımı: Kitabı tanıtıcı olarak kapakta yer alan bilgilerin tam olmasına ve kapağın estetik ve ilgi çekici bir şekilde hazırlanmasına dikkat edilebilir.
- ❖ Üretime Yönelik Dış Yapı Özellikleri: Kitap cildinin dayanıklı ve sağlam olması, kitap ciltlemesinin sağlamlık ve sayfaların kolay çevrilebilmesi açısından ciltlemesine dikkat edilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Ablak, S. (2013) "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Biçimsel Özellikleri" Bülent Akbaba (Ed.). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler* (ss, 51-78). Ankara: Pegem Akademi.
- Aeschlimann, M. Ritter E. (2011). *Histoire Geographie 4e*. Paris. Nathan.
- Alpan, G.B. (2004). *Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altun, A. (2013). "Yapılandırmacı Yaklaşım, Sosyal bilgiler Programı ve ders kitapları." Bülent Akbaba(Ed.). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme kılavuzu Sosyal bilgiler*. s.19. Ankara. Pegem Akademi.
- Arabacı, İ. B. (2011) Türkiye'de ve OECD ülkelerinde eğitim harcamaları. *Elektronik Sosyal Bilgiler Dergisi*. Cilt 10, Sayı 35. (100-112).
- Becer, E. (2008). *İletişim ve Grafik Tasarımı*. Ankara. Dost Kitabevi Yayınları.
- Christoffer, S. Eck, G. (2013). *Mitmischen PLUS 2*. Stuttgart. Ernest Klett GmbH.
- Davidson, J. W. Castillo P. Stoff, M. B. (2000). *American Nation*. New Jersey. Prentice Hall.
- Çayır, K. (2009). "Yeni Ders Kitaplarında İnsan Hakları Eğitimi." Tüzün, G. (Ed.). *Ders Kitaplarında İnsan Hakları II Tarama Sonuçları*. s.58. İstanbul. Tarih Vakfı Yayınları.
- Çetin, A. (2008). *6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının (2005) Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenip Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyonkarahisar
- Doğan, Y. (2007). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihsel Yazılı Kanıtların Kullanımı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Doğan, Y. (2009). "Sosyal bilgiler Program ve Ders Kitaplarında Birinci Elden Kaynak ve Kanıt Kullanımı: ABD, İngiltere ve Türkiye Karşılaştırması." Turan, R. Sünbül, A. M. Akdağ, H. (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-I*. Ankara. Pegem Akademi
- Dursun, F. Eşgi, N. (2008). 4. Ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretimi Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Bilimleri Dergisi*. Sayı 22. Sayfa 21-34.
- Dünya Tarihi. (2006). Tokyo. Seibido Shuppan.
- Foged, E. Nielsen, K. M. (2009). *Sam Funds Studier*. Gyldendal.
- Güneş, F. (2002). *Ders kitaplarının incelenmesi*. Ankara. Ocak yayınları.

- Hayta, N. Şahin, M. Cemaloğlu, N. Karabağ, G. Tütüncü Oğuzoğlu, D. Köksal, H. (2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Tarih 9-12. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- İnan, S. (2004). Sosyal Bilgiler Eğitimi Nedir: Nedir, Ne zaman ve Neden?. İnan, S. (Ed.). *Sosyal Bilgiler Eğitimine Giriş*. Ankara. Anı Yayıncılık.
- Interacting With Our World- Our Progress. (2011). Singapur. Marshall Cavendish Education.
- Ivansson, E. Tordai M. (2012). *Historia. Liber*.
- Kab, İ. (2012). *Türkiye'deki Sosyal Bilgiler ders Kitaplarının Almanya'daki Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi Ders Kitaplarıyla Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, M. F. (2010). *Türkiye ve Almanya'daki Lise Coğrafya Ders Kitaplarının Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kılıç, A. Seven, S. (2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara. Pegem A Yayıncılık.
- Komasyon. (2016). *Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı*. Ankara. Korza Yayıncılık.
- Lahteenmaki, M. Troberg, M. (2001). KRONİKKA 8. Helsinki. ja oy edita ab.
- Malkowski, T. Rzesniowiecki, J. (2011). *Historia III*. Gdanskie wydawnictwo oswiatowe.
- Küçükahmet, L. (2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Osmanoğlu, A. E. (2012). *Türkiye Cumhuriyeti ve Mısır Arap Cumhuriyeti Sosyal Bilgiler Öğretim Programları ve Ders Kitaplarının Karşılaştırılması*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Patton, M. Q. (2014) *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Pegem Akademi. Ankara.
- Robson, C. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Gerçek Dünya Araştırması*. Anı Yayıncılık. Ankara.
- Saçlı, E. (2007). *Türkiye'de İlköğretim Okullarında Okutulan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ile ABD'nin Virginia ve Los Angeles Eyaletlerinde Aynı Yaş Grubundaki Öğrencilere Okutulan Ders Kitaplarının Şekil ve İçerik Yönünden Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Social Studies 7. (2015). Erişim Tarihi: 09 Mayıs 2016. <https://sites.google.com/a/share.epsb.ca/mr-rae-s-social-class/social-8-textbook>.
- Şahin, S. (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. Sınıf ders kitaplarını Öğretmen Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uluşık, M. (2008). *İlköğretim Beşinci Sınıf Matematik Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi. Afyonkarahisar.
- Ulusoy, K. (2011). "Sosyal Bilgilerde Ders Kitapları." Bayram Tay ve Adem Öcal (Ed.). *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. s.207. Ankara. Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H.(2013): *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara. Seçkin Yay.
- <http://tkb.meb.gov.tr/www/kriterler/dosya/9> (MEB¹).Erişim tarihi: 14 Haziran 2017.

EXTENDED ABSTRACT

Analysing of the Top Countries' in the International Examinations and Turkey's Social Studies Textbooks in Terms of Design Dimension

Introduction

In this study, top countries and Turkey's social studies textbooks were examined through the design dimension in international exams. This study is considered to remove the schematic deficiencies of Social Studies course books and to make contribution to the studies in this field. The opinions of teachers, prospective teachers or students are asked for data collection in researches conducted in our country aimed at course books' design dimension. However, this research is significant because visual design dimension which requires field engineering is in need of expert appraisal.

Method

The research is analyzed through a descriptive survey by a document review. Based on the reports of organizations such as PISA and TIMSS, which conduct research on international scale, a working group has been established in terms of maximum quality from the countries in the upper education and Turkey and the Social Studies course books addressing the 12 – 14 age group of these countries are dealt with in the dimension of design. These countries are formed of the USA, Canada, Sweden, Germany, Japan, Singapore, Finland, France, Denmark, Poland and Turkey. The data obtained from the Social Studies course books of the sample countries is analyzed by using Rating Scale (Rather suitable, Suitable, Inadequate) and Visual Design Principles which is developed by Alpan (2004) and is consisted of 48 items (Typographic items, Text organizers, Design of visual items, Page design, Book cover design, Exterior structure properties for production)

Results

When the results of the research are examined, it has been seen that the top countries in the PISA and TIMSS differ in Social Studies course books according to the visual design principles and Turkey, which scored below the average in the examinations of these international organizations got a better result when the Social Studies textbook was examined according to the visual design documents. According to the visual design principles, the Social Studies course book of Canada, which is just above the PISA average, has the highest score in the specified countries. According to the results of the research, Singapore and Turkey, in the sample countries, getting a good result in five of the visual design items and the poor result from 'Exterior structure properties for production' show avoiding cost – enhancing factors. Finland, Japan and Singapore have also been found to be able to score high points on the international educational research institutes and not receive a high point on the 'Visual design items'.

Discussions

In the light of these results, the course books' design dimension, one of the factors that affects the success of a country in the education, differs among the countries which are examined. From the results of the research, suggestions can be made for effective use of attention-focused words, preparation of a suitable title list for each section, effective use of the source player, appropriate use for the purpose of the color, use of the page number as a separate design item, effective use of the cover, durability of the volume.